

Tafsiri ya Majina Maalumu ya Kibantu: Umuhimu na Changamoto

Fokas Nchimbi¹

Ikisiri

Katika mchakato wa kufanya tafsiri ya matini kutoka lugha chanzi kwenda lugha lengwa, mara nyingi majina maalumu hayatafsiriwi. Makala haya ya uchokozi yanajaribu kufafanua kuwa majina mengi ya Wabantu, ya mahali, na ya vitu mbalimbali yana maana maalumu kama vile kuonesha tabia au hali ya mtu, kuonesha tabia au hali ya watu wa ukoo fulani au watu wa mahali fulani. Pia, majina mengi maalumu ya mahali yanatumika kuonesha tabia na matumizi ya eneo fulani kama vile sehemu ya mito, misitu, mapango, milima au vilele vya milima. Mbinu mahuluti zilitumika kupata data katika makala haya. Kwanza, ni mbinu ya mactabani; na pili, ni mbinu ya uwandani. Kwa kuzingatia mwega wa kisemantiki na kiisimujamii, data ziliwasilishwa na kuchambuliwa ili kuibua maana zinazoambatana na majina hayo. Makala haya yanahoji kuwa kuna maarifa mengi muhimu yanayoweza kupatikana kwa kutafsiriwa majina maalumu ya Kibantu. Tafsiri ya majina maalumu ya Kibantu inaweza kuelimisha jamii kuhusu historia ya mahali na watu wake, shughuli na mahusiano ya kijamii, ya kiuchumi, ya kisiasa, ya kiutamaduni, ya kiimani, na ya kisayansi na teknolojia. Makala yanahitimisha kwamba kama tunataka kupata maarifa jumuishi juu ya yale yaliyomo katika matini chanzi, hasa kuhusiana na maana ya majina maalumu, hatuna budi kutafsiri majina hayo kwa wingi kadiri inavyowezekana.

Maneno Muhimu: tafsiri; majina maalumu; kibantu; changamoto

DOI: <https://doi.org/10.37759/mjed.2017.1.1.4>

1.0 Utangulizi

Tafsiri ni taaluma na zoezi la uhawilishaji wa mawazo kwa maandishi kutoka lugha chanzi kwenda lugha lengwa (Mwansoko, 1996). Tafsiri ni tasnia yenye mchango mkubwa katika kuleta maendeleo ya kijamii, kiuchumi, kisiasa, kiutamaduni, kisayansi na kiteknolojia kwa jamii mbalimbali ulimwenguni.

Mara nyingi majina maalumu yaliyomo kwenye matini ya tafsiri hayatafsiriwi kwa lugha lengwa. Tunashuhudia kwamba umuhimu wa tasnia ya tafsiri unazidi kuongezeka siku kwa siku kutoptaka na kupanuka kwa mahusiano na maingiliano ya kikanda na kimataifa kwenye nyanja nyingi chini ya dhana ya utandawazi unaosababisha kujengwa kwa kijiji tufe. Majina maalumu ni majina ya pekee ambayo huweza kumtaja mtu, mahali au vitu mahsus. Kwa mujibu wa Massamba na Wenzake (2003), majina maalumu ni majina mahususi yanayotaja vitu, dhana na viumbe fulani maalumu na kutoa ubainisho au utambulisho ambao ni wa wazi zaidi kuliko ilivyo katika nomino za kawaida na za kikundi. Hii ina maana kuwa majina maalumu yanakuwa na utokezi mkubwa zaidi wa ubainisho au utambulisho na kwamba wakati mwagine yanaweza kuwa na maana ya pekee.

2.0 Mbinu za Utafiti

Makala haya ni matokeo ya utafiti wa vitabuni na uwandani ambao uliwezesha ukusanyaji wa majina ya Kibantu ya watu na mahali. Watu mbalimbali kutoka makabila ambayo majina yao ya asili ni data katika makala haya waliombwa kutoa maana ya majina kutoka kwenye makabila yao na kutoa ufanuzi wa tafsiri zake. Baadhi ya makabila yaliyotumika ni Wanyamwezi, Wabena, Wamburu, Wamatongo, Wakurya, Wahehe, Wangoni, Wahaya, Wajita, Wasukuma, Wanyiramba, Wanyakyusa, Wachaga, na Wamasai. Watu

¹Kitivo cha Insia na Sayansi za Jamii, Chuo Kikuu Kishiriki cha Elimu Mkwawa, S. L. P 2513, Iringa – Tanzania, Baruaapepe: fokasalois@gmail.com

wawiliwawili kutoka kila khabari waliteuliwa kwa uteuzi lengwa ili watoe fasili ya majina hayo.

Hali kadhalika, uchunguzi kwenye jamii pana na jumuishi zaidi ya Waswahili ulifanywa ili kubaini semantiki za msingi za majina ya Waswahili. Neno ‘Waswahili’ limetumiwa katika makala haya kwa maana ya watumiaji wazawa wa lugha ya Kiswahili. Lugha ya Kiswahili kama zilivyo lugha nyingine za Kibantu, ina nomino maalumu ambazo zina umahususi na semantiki zake za kimsingi. Uchambuzi wa matumizi ya majina ya Waswahili ulifanyika kwa misingi ya kisemantiki na kiisimu-jamii ili kujua maana zinazoambatana nazo.

Pili, usomaji wa maandishi mbalimbali kuhusu makabila ya Wabantu uliwezesha kubaini semantiki za baadhi ya majina ya Kibantu. Maandishi hayo yamejikita zaidi kwenye falsafa za Kiafrika ambapo makabila mengine kutoka ndani na nje ya Tanzania, kama vile Uganda, Kenya, na Naijeria yametumika kupata majina maalumu ya Kibantu. Njia ya majedwali na maelezo zimetumika katika uchanganuzi wa data zilizokusanywa.

3.0 Umuhimu wa Tafsiri ya Majina ya Kibantu

Majina maalumu ya Kibantu yamekuwa yaktumika katika jamii za Wabantu kuakisi na kufundisha dhana na mambo maalumu katika miktadha mbalimbali. Baadhi ya dhana na mambo muhimu yanayoweza kuoneshwa kwa njia ya matumizi ya majina maalumu ya Kibantu ni pamoja mazingira ya uzazi wa mtoto, tabia ya wazazi wakati wa ujauzito na uzazi, utawala na uongozi, matukio mbalimbali katika jamii, imani za kidini, shughuli za kiuchumi, na tunu za kijamii.

Kwa hiyo, fasili ya majina maalumu ya watu, mahali na vitu mbalimbali katika jamii ya Kibantu yanaweza kuonesha athari za aina mbili kwa jumla. Majina hayo maalumu yanaweza kuwa na athari chanya kwa upande mmoja, na athari hasi kwa upande mwingine. Hata hivyo, katika hali halisi, shabaha kuu ya matumizi ya majina hayo katika jamii husika ni pamoja na kueleza historia ya jamii, kuonya, kuelimisha, na kujenga jamii yenye mwenendo unaokubalika katika jamii kisiasa, kiuchumi, kijamii, kiutamaduni, na kisayansi na teknolojia.

3.1 Mazingira ya Uzazi

Mazingira ya uzazi wa mtoto tangu kutungwa kwa mimba, ulezi wa mimba, na kuzaliwa kwa mtoto wa kiume au wa kike yamekuwa yaktumika sana kuukilia jina la mtu katika jamii nyingi za Kibantu. Baadhi ya mazingira makuu ambayo yamekuwa yakiamua majina maalumu ya Kibantu kwa watu ni pamoja na adha au mateso anayopata mwanamke wakati wa ujauzito au wakati wa kujifungua. Mara nyingi inapotokea kuwa ujauzito au uzazi wa mtoto umesababisha mateso ya kimwili na kisaikolojia kwa mwanamke, watoto wanaozaliwa hupewa majina yanayoakisi mazingira hayo. Katika jamii nyingi za Kiswahili majina yanayoakisi hali kama hizo ni pamoja na *Mateso, Majuto, Tabu, Sikitiko, Tatizo, Matatizo, Sikudhani, Bahati, na Huzuni*.

Mazingira mengine ya uzazi wa mtoto yanayochochea kutolewa kwa jina au majina maalumu ya Kibantu kwa watu ni pamoja na kutotarajia kupata ujauzito na kumpata mtoto. Matokeo ya utafiti yameonesha kuwa kuna baadhi ya familia za Kibantu ambazo wake wameishi muda mrefu na waume zao bila ujauzito na kuzaa mtoto. Mambo yanayokisiwa kuwa chanzo cha tatizo hili ni kama vile ugumba wa mume au mke, na magonjwa mbalimbali. Hali kama hiyo inapotokea, wanafamilia hufikia hatua ya kufikiri kuwa hawawezi kupata watoto katika maisha yao yote. Wanafamilia kama hao wabahatikapo kuzaa mtoto, hutoa majina kama vile *Furaha, Faraja, Sikudhani, na Tulizo*.

Hali kadhalika, namna mtoto anavyozaliwa wakati wa kujifungua inaweza kuukilia jina maalumu analopewa mtoto katika jamii za Kibantu. Hebu tuone mifano katika Jedwali la. 1:

Jedwali la 1: Majina Yanayotokana na Mazingira ya Uzazi

Jina maalumu la Kibantu	Tafsiri kwa Kiswahili	Jinsia	Kabila
Kashindye	Mtanguliza miguu wakati wa kuzaliwa	Me/ke	Wanyamwezi
Kashinje	Mtanguliza miguu wakati wa kuzaliwa	Me/ke	Wasukuma
Babatunde	Baba anarudi, mara baada ya kifo cha baba mzazi	Me	Wanaijeria
Mbiti	Matumaini kidogo ya kuishi	Me	Wakenya
Yetunde	Mama anarudi, mara baada ya kifo cha mama mzazi	Ke	Wanaijeria
Mlekwa	Mwachwa kwa kifo cha baba	Me	Wabena
Msigwa	Mwachwa kwa kifo cha baba	Me	Wabena
Baha	Aliyetanguliwa na marehemu motto	Me	Wamburu

Pia, wakati mwingine, mke anaweza kushika ujauzito, lakini kwa bahati mbaya ujauzito huo huharibika au watoto wanaozaliwa hufa mapema kabla ya kufikia ujana na utu uzima kwa sababu mbalimbali. Wanafamilia walioishi kwa muda mrefu katika matamanio ya kupata watoto au walioishi katika misiba ya mara kwa mara ya kila mtoto waliyebahatika kumzaa, wakibahatika kumpata mtoto na kwa bahati nzuri akaendelea kuishi, hutoa majina yanayoonesha hisia mbalimbali kama vile Sikudhani (*Sikutegemea*), Faraja (*Faraja*), Tulizo (*Kitulizo*), na Mniachi (*Mniachie huyu*).

3.2 Tabia ya Mzazi wakati wa Ujauzito

Jambo jingine linalouukilia jina maalumu la Kibantu ni tabia ya mzazi wakati wa ujauzito. Uzinifu au umalaya ni miongozi mwa tabia mbaya ambazo zimekuwa zikipigwa vita na jamii nyingi, zikiwemo za Kibantu. Licha ya kupigwa vita huko, tena kwa muda mrefu kama historia ya jamii yenyewe ilivyo, bado tabia hiyo inajitokeza katika jamii za Kibantu. Matokeo ya kuwepo kwa tabia za uzinifu au umalaya yanaakisiwa, pamoja na mambo mengine, katika baadhi ya majina maalumu ya Kibantu. Watu mbalimbali wamepewa majina yanayoakisi tabia za umalaya za wazazi wao, hasa umalaya wa mama zao. Inawezekana kwamba baadhi ya watu wanaopewa majina hayo wakawa na hisia tofauti tofauti kuhusiana na majina yao hasa wanapokuwa watu wazima. Namna majina hayo yanavyopokelewa na watu mbalimbali wanapofikia umri wa utambuzi binafsi ni suala linaloweza kufanyiwa utafiti zaidi (Jedwali la 2).

Jedwali la 2: Majina Yanayotokana na Tabia ya Mzazi wakati wa Ujauzito

Jina maalumu la Kibantu	Tafsiri kwa Kiswahili	Jinsia	Kabila
Livelu	Mzinifu	Ke	Wamakonde
Namtombanga	Mzinifu	Ke	Wamakonde
Kibeka	Mzinifu	Me	Wamatengo

Hali kadhalika, kuna tabia ya utembezi wa mama au baba wa mtoto. Katika baadhi ya makabila ya Kibantu, mtoto ambaye ujauzito wake au kuzaliwa kwake kunatokea wakati mzazi wake, hasa baba, yupo kwenye matembezi au safari ya mbali, mara nyingi hupewa jina

linaloakisi tabia hiyo ya mzazi wake. Majina yanayotumiwa kuonesha utembezi au uzururaji wa mmojawapo wa wazazi wa mtoto ni kama vile inavyoonyeshwa katika Jedwali la 3:

Jedwali la 3: Majina Yanayotokana na Tabia ya Utembezi

Jina maalumu la Kibantu	Tafsiri kwa Kiswahili	Jinsia	Kabila/kundi
Mgendi	Mtembezi	Me	Wakurya
Mkwavinyika	Mtwaa nchi kubwa	Me	Wahehe
Tangatanga	Mtembezi	Me	Wamatengo
Lujendo	Mtembezi	Me	Wamatengo
Jendajenda	Mtembezi	Me	Wamatengo
Mayendayenda	Mtembezi	Me	Wamatengo
Muyinga	Mtembezi	Me/Ke	Wahehe
Msafiri	Msafiri	Me	Waswahili

Tunaona kuwa majina haya maalumu ya Kibantu wanayopewa watoto mara nyingi yanaakisi hali au tabia ya wazazi kwa maana ya baba au mama. Kwa mfano, ikiwa mtoto wa Kiswahili alizaliwa wakati mama yake au baba yake alikuwa safarini, basi aliitwa kwa jina la Msafiri. Lakini, kama ilivyokwishaelezwa, katika zoezi la tafsiri majina hayo maalumu hayatafsiriwi. Kwahiyo, si rahisi kujua maana halisi au ya asili ya majina hayo.

3.3 Utawala na Uongozi

Jamii za Waswahili zilikuwa na mfumo wake wa utawala kabla ya majilio ya wakoloni. Viongozi katika tawala hizo za wenyeji walikuwa na majina mbalimbali. Baadhi ya majina maalumu ya Kibantu, hasa kutoka kwenye koo au kabile za utawala, yanaonesha dhana ya utawala na uongozi katika jamii mbalimbali (Jedwali la 4).

Jedwali la 4: Majina Yanayotokana na Utawala na Uongozi

Jina maalumu la Kibantu	Tafsiri kwa Kiswahili	Jinsia	Kabila
Mutwa	Kiongozi	Me	Wahehe
Mtemi	Mtawala	Me	Wanyamwezi
Mutabazi	Mlinzi	Me	Wahaya
Nduna	Mtawala	Me	Wangoni
Mukama	Mtawala	Ke	Wajita
Ndyamukama	Mfalme	Me	Wahaya
Chenge	Nuru/kiongozi	Me	Wasukuma
Bambo	Kiongozi	Me	Wamatengo

Majina hayo yanaonesha kuwa katika jamii za Wabantu hata kabla ya kuja kwa wakoloni kulikuwa na mifumo ya kijadi ya utawala na uongozi. Jambo lingine linaloakisiwa na majina hayo ya kiutawala ni kuwa watawala wengi katika jamii za Kiafrika walikuwa ni wanaume. Hapana shaka kuwa mwelekeo huu unazua swali: Kwa nini kwa zama nyingi majina mengi ya kiuongozi yanaihusu jinsia ya kiume zaidi kuliko jinsia ya kike? Hili ni swali linaloweza kufanyiwa utafiti mwengine.

3.4 Matukio Mbalimbali katika Jamii

Matukio mbalimbali yanayotokea katika jamii yanatumika kutoa majina kwa watoto wanaozaliwa wakati wa matukio hayo. Matukio yanayotumika zaidi katika kutoa majina maalumu ya Kibantu ni kama vile matukio ya njaa, ya vita, ya mvua nyingi, ya samaki wengi, na kadhalika (Jedwali la 5).

Jedwali la 5: Majina Yanayotokana na Matukio Mbalimbali katika Jamii

Jina maalumu la Kibantu	Tafsiri kwa Kiswahili	Jinsia	Kabila
Slangwara	Vita	Me	Wambulu
Bhita	Vita	Me	Wajita
Nyabhita	Vita	Ke	Wajita
Mayala	Njaa	Me/ke	Wasukuma
Nyasato	Samaki wengi	Ke	Wajita
Mabula	Mvua	Me	Wasukuma

Katika kabilalau la Wahehe kuna majina yaliyozuka wakati wa vita vya Chifu Mkwawa wa Uhehe dhidi ya majeshi ya makabila mengine kama vile Wangoni waliofanya safari kutoka eneo la Afrika Kusini kukimbia utawala wa kidikteta wa Mfalme Shaka, na kuelekea eneo la kaskazini (Crema 1987). Kwa mfano, kuna masimulizi yanayodai kuwa jina la Kijiji ‘Lundamatwe’, kilichoko kilometa nane mashariki mwa Mji wa Iringa lilitokana na tukio la vita kati ya askari wa Mkwawa na askari wa kukodiwa wa Chifu Mwambambwe. Jina la Kijiji ‘Lundamatwe’ linatokana na maneno mawili lunda (*kusanya*) na matwe (*vichwa*) na maana yake ni ‘fungu la mafuvu’. Kwa mujibu wa Crema (Keshatajwa), Jeshi la Mkwawa liliwaua askari wengi wa Chifu Muhammambwe na kuwateka baadhi yao kwenye eneo hilo la Lundamatwe. Bado kuna haja ya kufanya utafiti zaidi ili kubaini kama masimulizi hayo hayapingani na masimulizi ya watu wengine wanaojua historia ya Wahehe. Ulinganishaji wa simulizi mbalimbali kuhusu habari na visasili vya wahehe vinaweza kutumika kupanua uelewa kuhusu masuala mengi yanayolihusu kabilalau la Wahehe.

3.5 Imani ya Kidini

Majina mengine ya watu wa jamii za Kibantu yanaakisi ukweli kuwa Wabantu wana imani juu ya uwepo wa Mungu, pamoja na yale yote wanayoamini kuwa ni kazi zake zenye kuleta

athari mbalimbali katika maisha yao ya kila siku. Hata kabla ya kuja kwa dini za kisasa, watu wa jamii za Kibantu walikuwa na imani zao kuhusu dini na walikuwa wanatumia majina mbalimbali kumrejelea Mungu wao. Baadhi ya majina yaliyotumika ni kama vile inavyoonyeshwa katika Jedwali la 6.

Jedwali la 6: Majina Yanayotokana na Imani ya Kidini

Jina maalumu Kibantu	la	Tafsiri kwa Kiswahili	Jinsia	Kabila
Sapanga		Mungu	Me	Wamatengo
Byamuhanga		Mtoto wa Mungu	Me	Waganda
		Muumbaji		
Muwanga		Mwekaji mambo katika utaratibu	Me/ke	Waganda
Nzua Mkulu		Mungu Mkubwa	Me	Wanyiramba
Ambokile		Mungu ameniokoa	me/ke	Wanyakyusa
Hoitasia		Tumsifu Mungu	Ke	Wanyamwezi
Nginaeli		Nina Mungu	Me	Wachaga
Kibuta		Mungu	Me	Wamatengo

Majina maalumu mbalimbali yanatumika kumrejelea Mungu yakionesha wajibu au matakwa ya kidini, imani za kidini, na sifa za Mungu wao (Mbiti, 1991). Majina hayo yanaonesha athari za dini katika maisha ya kila siku ya watu katika jamii za Kibantu. Maana nyingi za majina hayo ni za kidini na yanatumika kuonesha mawazo na uzoefu; na jinsi ambavyo imani za kijadi za Kifrika zinavyoakisiwa na kuonekana katika majina maalumu ya watu au mahali.

3.6 Shughuli za Kiuchumi

Majina mengine ya Kibantu yamekuwa yakinumika kuonesha shughuli mbalimbali wanazofanya watu kwenye jamii katika majira mbalimbali ya mwaka. Shughuli mbalimbali zinazoakisiwa katika majina hayo maalumu ya Kibantu ni pamoja na uwindaji, kilimo, ufugaji, uvuvi na kadhalika (Jedwali la 7).

Jedwali la 7: Majina Yanayotokana na Shughuli za Kiuchumi

Jina maalumu Kibantu	la	Tafsiri Kiswahili	kwa	Jinsia	Kabila
Slaa		Mwindaji		Me	Wamburu
Arkeringisho		Ng'ombe mweusi		Me	Wamasai
Kanding'inya		Aina ya Muhogo		Me	Wamatengo
Kabwinda		Mwindaji		Me	Wamatengo
Mbuzi		Mbuzi		Me	Wangoni
Mapunda		Punda		Me	Wangoni
Mponzi		Mhunzi		Me	Wahehe

Tafsiri ya majina hayo inaonesha kuwa kuna shughuli za kiuchumi zinazojumuisha kilimo, ufugaji, uhunzi, na uwindaji. Watu wa jamii za Kibantu wanaweza kupewa majina kutegemeana na kazi wafanyazo, aina ya mazao yалиmwayo, na aina ya mifugo ifugwayo na wanajamii hao.

3.7 Tunu za Kijamii

Mila za Wabantu zinadhihirisha utaratibu wa kuheshimu na kujali tunu muhimu katika jamii kama vile upendo, amani, ukarimu, umoja, ushirikiano, na mshikamano. Tunu hizo na nyinginezo zimekuwa zikiakisiwa katika majina maalumu ambayo wanapewa watu wanapozaliwa au wakati fulani katika hatua ya maisha ya mtu. Mathalani, katika kabilia la Wamatengo, kuna majina yanayoonesha amani na moyo wa shukurani (Jedwali la 8).

Jedwali la 8: Majina Yanayotokana na Tunu za Kijamii

Jina maalumu la Kibantu	Tafsiri kwa Kiswahili	Jinsia	Kabila
Longalela	Msifia wema	Me	Wamatengo
Lumbalila	Mtoa shukurani	Me	Wamatengo
Ngondombwito	Asiyetaka vita	Me	Wamatengo
Nndonda	Mlinzi	Me	Wamatengo

Tafsiri ya majina hayo inaonesha kuwa katika kila jamii kuna mambo ya pamoja ambayo wanajamii wote wanakubaliana kuwa ni muhimu kufahamika, kushikwa na kudumishwa na watu wote.

4.0 Changamoto za Kutafsiri Majina Maalumu

Pamoja na umuhimu uliooneshwa wa kutafsiri majina maalumu ya Kibantu katika zoezi la tafsiri, bado kuna changamoto katika kuufikia umuhimu huo. Makala haya yanaonesha kuwa kutotafsiri majina maalumu ya Kibantu wakati tunapofanya tafsiri ni changamoto inayokwamisha maendeleo ya tasnia ya tasfiri na ufahamu wetu kuhusu maana ya majina hayo. Hivyo, tutashindwa kubainisha umuhimu wake katika maendeleo na ustawi wa jamii lengwa.

Changamoto nyingine ni kuwa hata kama majina maalumu yanatafsiriwa, bado ingeikuwa ni vigumu kwa majina hayo kutafsirika kwa neno moja. Kwa mfano, watu wanapajaribu kutafsiri majina mengi yanayohusu historia au tabia ya mtu au mahali, wanazalimika kutumia maneno mawili hadi matatu au zaidi. Mfano wa tafsiri hizi ni kama inayoonekana katika Jedwali la 9.

Jedwali la 9: Changamoto za Kutafsiri Majina

Jina maalumu la Kibantu	Tafsiri kwa Kiswahili	Jinsia	Kabila
Ngimtutu	Mimi ni mdogo machoni pa Mungu	Me	Wachaga
Elingienengasia	Mungu nifanye mwenye furaha	Ke	Wachaga
Ambele	Mungu amenipa	Me	Wanyakyusa

Tafsiri ya majina hayo inaonesha kuwa mara nyingi si rahisi kutumia neno moja kutafsiri majina maalumu ya Kibantu. Hivyo, ni vigumu kupata jina moja au maana ya moja kwa moja ya jina maalumu la Kibantu. Hali hii ni tofauti na hali ilivyo kwa majina ya kawaida au majina ya kundi ambayo mara nyingi hupata tafsiri ya moja kwa moja au ya neno moja.

Vilevile, kuna changamoto ya madai mbalimbali kuhusu asili na maana ya majina maalumu ya Kibantu. Kwa mfano, kuna masimilizi ya aina mbili kuhusu maana ya jina maalumu la mahali ‘Peramiho’, mji wa Wamisionari wa Kikatoliki ulioko Mkoa wa Ruvuma kusini mwa

Tanzania. Maana ya kwanza ya jina maalumu ‘Peramiho’ ni mahali ambapo watu wake walikuwa wachoyo ambao walipotembelewa au kupitiwa na wageni hawakuonesha ukarimu kwa wageni hao, bali waliwaangalia kwa macho tu na kuwaacha na njaa na shida zao wapite na kuendelea na safari yao. Maana ya pili ya ‘Peramiho’ ilikuwa ni kilima ambapo mtu akisimama anaweza kuona mbali kiasi cha upeo wa macho yake. Mikabala hiyo miwili ina msingi mmoja wa maneno ‘*kipera miho*’ kwa maana ya ‘*macho tu*’ au ‘*uepo wa macho*’.

Pia, kuna majina mengine yanayoelezwa kwa mikabala mbalimbali kuhusu asili na maana zake. Kwa mfano, kuna mikabala mingi kwa mujibu wa Nkondokaya (2006) inayoeleza kuhusu asili ya jina maalumu la mahali ‘Tanga’. Mkabala wa kwanza unadai kuwa baadhi ya watu wenye asili ya Kiajemi (Kishirazi) wanadai kuwa jina ‘Tanga’ lina asili ya kwao Persia na kuwa lina maana nne katika lugha ya Kiajemi: *siopinda (nyofu), bonde la kijani, shamba lililo kando kando ya mlima*, na nne ni *barabara iliyoko karibu na/au kandokando ya mlima unaopitiwa na mto*.

Jina jingine maalumu, kwa mujibu wa Nkondokaya (2003) linaloelezwa kwa mikabala tofauti ni jina maalumu la mji wa ‘Lushoto’. Mkabala wa kwanza ni ule unaodai kuwa mji wa Lushoto uko kushoto katika Mkoa wa Tanga. Mkabala wa pili ni ule unaodai kuwa jina hilo maalumu linatokana na matamshi potufu ya wageni, hasa Waingereza, waliogeuzo neno la Kisambaa ‘kuzoshio’ (*kushoto*). Mkabala mwagine ni ule unaodai kuwa neno ‘Lushoto’ asili yake ni neno ‘*kuzoshio*’, yaani mabadiliko ya mazingira. Inadaiwa kuwa wageni Waingereza na baadhi ya Waswahili walibadilisha neno hilo la awali kuwa ‘Lushoto’.

Yumkini, kuna majina maalumu mengi mengine ambayo yameelezwa kwa kutumia mikabala tofauti tofauti kwa sababu mbalimbali. Kwa sababu hiyo, hata kama tungesema kwamba majina maalumu katika matini za tafsiri yafanyiwe tafsiri kama tufanyakyo kwa majina ya kawaida ingekuwa vigumu kupata maana moja. Hali kadhalika, majina mengi maalumu yana umahususi wa pekee tofauti na majina ya kawaida au majina ya kundi.

Vilevile, tunajua kuwa majina mengi ya Kibantu, hasa majina ya mahali, yana asili na maana mahususi. Hata hivyo, kuna changamoto kubwa ya kuwapata watu wenye maarifa yahusuyo asili ya majina mbalimbali ya Kibantu. Kwa mfano, kuna simulizi nyingi kuhusu majina ya mahali kama vile *Kariakoo, Kilimanjaro, Mwananyamala, Mtwangimbole, Wanging’ombe* na kadhalika. Semantiki za majina hayo zinaweza kupotoshwa au kupotea kwa sababu mara nyingi asili na maana za majina hayo hurithishwa kutoka kizazi kimoja hadi kizazi kingine kwa njia ya mdomo.

5.0 Hitimisho

Makala haya chokozi kuhusu umuhimu wa kutafsiri majina maalumu ya Kibantu na changamoto zake yamejaribu tu kutumia maneno machache ambayo ni majina maalumu kutoka baadhi ya makabila ya Kibantu. Tafsiri iliyofanywa kwa majina maalumu ya Kibantu ambayo katika makala haya yametumika kama data ya uchunguzi na uchambuzi inaonesha kuwa kuna hazina kubwa ya maarifa kuhusu masuala ya kijamii kama vile historia ya mahali na watu wake, shughuli na mahusiano yao ya kijamii, ya kiuchumi, ya kisiasa, ya kiutamaduni, ya kiimani, na ya kisayansi na teknolojia. Bado kuna pengo na mahitaji makubwa ya tafiti mbalimbali katika makabila ya Kibantu yenye kulenga kubainisha vipengele vya kisemntiki vinavyohusiana na asili ya majina maalumu ya Kibantu. Tafsiri zenyenye mwelekeo huu katika tasnia ya tafsiri zitasaidia kujenga kumbukumbu stahiki kuhusu historia na utamaduni wa jamii za Kibantu.

Marejeleo

- Crema, E. (1987). *Wahehe: A Bantu People*. Bologna: Italian Missionary Press
- Ebner E. (1993). *The History of Wangoni*. Peramiho: Peramiho Printing Press
- Madumulla J. S. (1995). *Proverbs and Sayings*. Theory and Practice. University of Dar es Salaam: TUKI
- Makumbusho ya Taifa (1998). *Historia na Baadhi ya Mila za Maasai*. Dar es Salaam: IBINA Publishers Ltd
- Massamba na Wenzake (2003). *Sarufi Maumbo ya Kiswahili Sanifu*. University of Dar es Salaam: TUKI
- Mbiti J.S. (1991), *Introduction to African Religion*. Dar es Salaam: East African Educational Publishers
- Mbiti J. S. (2011), *African Religion and Philosophy*. Dar es Salaam: East African Educational Publishers
- Muso M. (1968). *Mukwava na Kabilia lake Dar es Salaam*: Eastern Africa Publications
- Muzale H.R.T. (1998). “Linguistic and Socio-Cultural Aspects in Interlacustrine Bantu Names”. *Katika Kiswahili* Juzu la 61: 28 - 50. University of Dar es Salaam: TUKI.
- Mwansoko H. J. M. (1996) *Kitangulizi cha Tafsiri: Nadharia na Mbinu*. University of Dar es Salaam: TUKI
- Nkondakaya V. G. (2003). *Asili ya Waseuta*. Peramiho: Peramiho Priting Press.
- Nkondakaya V. G. (2006), *Asili ya Tanga*. Peramiho: Peramiho Priting Press.
- Omari C. K. na Mvungi (1981), *Urithi wa Utamaduni Wetu*. Dar es Salaam: Tanzania Publishing House